

שאלה: בשיעור שמעתי שכתוב בגמרא "נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין" (שבת כב, א). מה הקשר ביניהם? והיום יש הרבה מדליקים ליד החלון, והרי אין שם מזוזה?

תשובה: הגמרא כותבת רק עיקרי הדברים, למען לא ישכחו הלכות למעשה. אבל רובה של תורה היה בעל פה, ונמסר לפי מסורת. כמו שחז"ל לא כתבו לנו נוסח מה אומרים ב"שמונה עשרה". וגם לא כתבו לנו מה שפירשו חז"ל על פרשיות השבוע. על קשר חנוכה ומזוזה נלמד מהמדרש.

מצאנו במדרש "מעשה חנוכה" (אוצר המדרשים, ערך: ר' דוד אייזנשטיין, ח"א עמ' 192):

"תנו רבנן, בימי מלכות יון הרשעה גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו יחקוק עליו שאין לישראל חלק ונחלה באלוהי ישראל. מיד הלכו ישראל ועקרו בריחים שבבתיהם".

כלומר כפו עלינו היוונים שנכריז בכתב שעזבנו את האמונה באלוהים, ונאמין רק בדברים המוחשיים, רק בחכמת הטבע. מה היתה התגובה של אבותינו בימים ההם? עקרו את הבריח [שבו סותמים הדלת לבל יפתח ע"י שום פולש זר] כדי לא להצטרך לכתוב עליו כפירה הנ"ל. ובמדרש אחר שם (עמ' 189) מובא:

"עמדו [=היוונים] וגזרו 'כל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגור לפתחו ידקר בחרב'. וכל כך למה? כדי שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות (=צניעות). שכל בית שאין לו דלת אין לו כבוד ולא צניעות, וכל הרוצה ליכנס נכנס, בין ביום ובין בלילה. כיון שראו ישראל כך, עמדו ובטלו כל דלתות בתיהם ולא היו יכולין לא לאכול ולא לשתות ולא לשמש מטותיהם, בשביל גנבין ולסטין ופריצי יוונים, ולא רואין שינה בעיניהם לא יום ולא לילה, ונתקיים עליהם מקרא שכתוב 'ופחדת לילה ויומם' (דברים כח, טו). אמרו לפני הקב"ה "רבונו של עולם, כמה אנו יכולים לסבול?" אמר להם: "בעון מזוזה. אלא אעפ"כ רווחה תמצא בגזירה זו". והיו ישראל שרויין בלא דלתות, ועמדו בגזרה זו שלש שנים".

הרמב"ם מזכיר גזירה זו, ב"אגרת השמד" (אגרות הרמב"ם, בתרגומו של הרב יוסף קאפח, עמ' קיב).

ובכן חשיבות גדולה יש למזוזה זאת, שהיא מקדשת את הבית, היא המכריזה שתושבי הבית נאמנים להקב"ה. ומול מה שגזרו עלינו הנכרים שמד-רוחני, עמדנו בעוז לא להיכנע. לכן יש להקפיד להדליק מול המזוזה.

הגמרא קבעה כי מי שגר בעלייה [קומה הגבוהה מקומת הקרקע], ישים את נרות חנוכה ליד החלון, למען לפרסם את הנס. אבל שמעתי ממורי הרב שמואל דביר שהיה מדובר אז בבתים שלא היו מדריגות מבחוץ לאותה הדירה שבעלייה, אלא כמו בימינו שעולים לדירת גג והמדריגות הן בפנים הבית (וכבר הוזכר מושג זה ברש"י למנחות לד, א). ובהעדר מדריגות אין אפשרות אלא שידליקו ליד חלון. ולפי דעתו, אם יש דלת ומזוזה יש להדליק דוקא שם ולא ליד החלון.

וזאת במיוחד למי שגר בקומות הגבוהות מאד, למעלה מעשרים אמה מהרחוב. אמנם רבים הם הרבנים המתירים גם שם להדליק בחלון, כי סמכו על דברי הריטב"א (שבת כא, ב). וזה תמוה כי בגמרא אמרו לא להניח למעלה מעשרים אמה (9.6 מטר) כי עיני האדם ההולך ברחוב אינן שליטות לראות בזמן הליכתו בגובה כזה, אלא אם כן יטה ראשו כלפי מעלה.

בנוסף, דברי הרבנים תמוהים, כי הריטב"א סיים ההיתר שלו במלים "כיון דלא אפשר אלא בהכי". כלומר לפי דברי הר"ש דביר, לא היו להם מדריגות מבחוץ, והדיירים שם היו כלולים בדין של המדליק בשעת הסכנה שמניח הנר על שולחנו ודיו (שבת כא, ב). ואם יש לו חלון, זה עדיף בכל זאת. אבל כיצד יגבר דין זה על דין הכללי לסמוך הנר אל מקום המזוזה?

ובספרו של הרב עובדיה יוסף (חזון עובדיה, על חנוכה, עמ' לט) פסק על הגר בקומה גבוהה שעדיף לו להדליק ליד הפתח מאשר ליד החלון.

ואע"פ שהגמרא דרשה "לפרסם הנס", לדעתי הכוונה לפרסם לבני ביתו, וכן לאורחים העוברים בחדר המדריגות, ולא דוקא לציבור הרחב. וראיה לכך מדין הזכרת "על הנסים" בברכת המזון, שאדם אומר בינו לבין עצמו, וגם לזאת קראו חז"ל "פרסום הנס" (שבת כד, א). וכמו שציוו חז"ל לערוך הגדה של ליל פסח על היין, "משום פרסומי ניסא" (פסחים קיב, א) ושם לא היה להודיע לרחוב אלא בביתו פנימה.

נחזור למעלת המזוזה, לפי דברי הרמב"ם, (הלכות תפילין פרק ו, הלכה יג): "חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד. וכל זמן שיכנס ויצא יפגע [=יפגוש] ביחוד השם [=פסוק שמע ישראל... ה' אחד, הכתוב במזוזה] שמו של הקדוש ב"ה, ויזכור אהבתו ויעור משינתו ושגיותו בהבלי הזמן. וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם. ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים".